ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

Fondator
ION BERCIU

Editor
GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial:
Acad. MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
ADRIAN CIOROIANU - Universitatea București
MONOK ISTVÁN - Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest
IOAN OPRIȘ - Universitatea „Valahia", Târgoviște
ION CÂRJA - Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca
COSMIN BUDEANCĂ - Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București

Colegiul de redacție:

TUDOR ROȘU - redactor șef
IOANA URSU - secretar de redacție
ADINA BOGDAN - membru
DIANA CIUGUDEAN - membru
MARIUS CRISTEA - membru
SIDONIA OLEA - membru
DRAGOȘ URSU - membru

Adresa de corespondență:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com, www.mnuai.ro

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor. Materialele nepublicate nu se restituie autorilor.

© 2026 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
ISSN – 1013-428X
ISSN – 2247 – 871X
ISSN-L – 2247 – 871X

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

A C T A M V S E I A P V L E N S I S

APVLVM

LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

ALBA IULIA

MMXXVI

Tehnoredactare: DRAGOȘ URSU, IOANA URSU
Realizare copertă și prelucrare imagini: ANCA DREGHICIU
Corectură: IOANA URSU
Traducerea rezumatelor şi verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

SUMAR
CONTENTS - SOMMAIRE - INHALT

HISTORIA RECENTIORUM AEVORUM ATQUE HODIERNA

IOAN OPRIȘ, Despre desăvârșirea demersului unionist (1914-1920) / *On Carrying Out the Unionist Movement (1914-1920)* 1

DUMITRU-CĂTĂLIN DRĂGHICI, Apărarea pasivă în România interbelică. Organizare, reglementare și funcționare în Ținutul Mureș (1938-1940) / *Passive Defence in Interwar Romania. Organization, Regulation and Operation in the Mureș Region (1938-1940)* 35

BIOGRAPHIAE

RĂZVAN MIHAI NEAGU, Filantropia ca mod de viață. Între Reghin, Sibiu, Szolnok și Turda. Date despre viața și activitatea unei personalități greco-catolice uitate: Iuliu Bardoși (1840-1915) / *Philanthropy as a Way of Life: Between Reghin, Sibiu, Szolnok, and Turda. Data About the Life and Activity of a Forgotten Greek-Catholic Personality: Iuliu Bardoși (1840-1915)* 53

GABRIEL HOZA, O inimă între două lumi. Episcopul Iuliu Hossu în corespondența cu familia / *A Heart Between Two Worlds. Bishop Iuliu Hossu in Correspondence with His Family* 99

NICOLAE TEȘCULĂ, Preoți români în satele de la Izvoarele Hârtibaciului la începutul secolului XX / *Romanian Priests in the Villages of Hârtibaciu Springs at the Beginning of the 20th Century*.....125

HISTORIA CULTURALIS

SILVIU-IULIAN SANA, Date noi despre două tipărituri din secolele XV și XVI în colecțiile Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai" Bihor/ *New information about two prints from the 15th and 16th centuries in the collections of the "Gheorghe Șincai" Bihor County Library*.....135

DANIELA DUMITRESCU, Conștiința națională în teatrul românesc în secolul al XIX-lea / *National Consciousness in 19th-Century Romanian Theatre*.....149

ADRIANA ȚUȚUIANU, Câteva considerații asupra portului popular din zona Munților Apuseni (Județul Alba) / *Some Considerations on the Folk Costume in the Apuseni Mountains Area (Alba County)*.....159

MUSEOLOGIA ET PATRIMONIUM

MIRCEA GLIGOR, Crucea-troiță ca simbol / *Roadside Shrines and Wayside Crosses as Symbols*……193

TUDOR ROȘU, Temnița lui Crișan / *Crișan's Confinement Site*……233

DRAGOȘ URSU, Destinul portretelor votive ale regilor Ferdinand și Maria din Catedrala Încoronării: noi contribuții documentare / *The Fate of the Votive Portraits of Kings Ferdinand and Maria in the Coronation Cathedral: New Documentary Contributions*.....245

IOANA URSU, Reorganizarea expozițională a Muzeului Unirii din anul 1968: pregătirile pentru semicentenarul Unirii / *The Reorganisation of the Exhibitions at the Museum of the Union in 1968: Preparations for the 50th Anniversary of the Great Union of 1918*.....259

RECENSIONIS

Carmen Stînea, Petru Stînea, *Istoria primei comunități românești din S.U.A. Little Romania din orașul Cleveland, Ohio (1890-2025)*, Alba Iulia – Cluj-Napoca, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, 2026 (Tudor Roșu).....279

Árpád Róbert Berekméri, Edina Gordán, *Kollégiumból a halálba! Szabó Árpád és Ágai László kollégiumi tanárok hadinaplói* / *Din colegiu la moarte! Jurnalele de război ale profesorilor Árpád Szabó și László Ágai*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2025 (Nagy József Gábor) 283

Lista autorilor */ Authors' list* ……...…… ….……287

CÂTEVA CONSIDERAȚII ASUPRA PORTULUI POPULAR DIN ZONA MUNȚILOR APUSENI (JUDEȚUL ALBA)

Adriana ȚUȚUIANU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Some Considerations on Folk Costume from the Apuseni Mountains (Alba County)

ABSTRACT

In the case of different ethnicities (Transylvanian Saxons, Hungarians) coexisting in a particular area for centuries, the tendency to define by differentiation was stronger and manifested by underlining the specific elements from the costume structure, which was attributed an exquisite identity-defining force. Therefore, besides a brief overview of the folk costume with reference to the Middle Ages, the modern age and the contemporary one, the article offers sequentially some landmarks on the raw materials and techniques used at processing the vegetal and animal fibres harnessed for manufacturing clothing items.

Although the few pieces found were not older than the second half of the 19th century, after the perfection of the craftsmanship, the reliability of the design, the fineness of the execution, the refinement of the colouring, they had a much longer tradition. From a morphological point of view, the characteristic feature is the presence of the side gusset, which can also be found on other coats made in the same period in other Transylvanian furrier's centres.

Shepherds (Mocănimea) from the Arieș Valley. As opposed to the areas from the northern and eastern of Transylvania's Plain, here, the upper blue part of the apron (cătrință) narrowed down to the upper part, while the yellow-orange one with five stripes extended. The front of the shirt was wider than in other marginal areas. Appliques found only on the elbow area were expanded on the sleeve upwards, having geometric and floral motifs (Sălciua), with yellow pierced hem and lace (cipcă) (Ocoliș).

Țara Moților. Women's costume included: the shirt with the polychrome sewn front, the aprons with narrow stripes dominated by yellow and red (according to the age of the bearer). All these were defining features, next to the sheepskin vests with compact stitches dominated by black colour. Men's costume replaced the white thickened wool cloth (pănură) with the grey or the black one, triggered by the conditions of regular activities. Narrow trousers were worn wrapped downwards with long straps from the peasant sandals without the curved peaks, more practical during walking.

Shepherds (Mocănimea) from the Ampoi Valley. The type of costume specific to the Ampoi Valley was with two aprons (cătrință, opreg) and the shirt with fastened underskirts. In the women's costume a specific particularity was the „women's woollen trousers" „cioarecii femeiești" - named like that to differentiate them from those of men. Women wore instead of socks a pair of rectangular textile pieces that wrapped the calves (obiele) above the knee that were laced so that they would not fall. Men's costume was more conservatory than women's. Innovations in this concern regarded mainly the material. Otherwise, besides the homespun shirts worn on festivities, shirts of white cotton were made for the lads and young.

Cuvinte-cheie: mocănimea Văii Arieșului, Țara Moților, Mocănimea Văii Ampoiului, industria casnică textilă, cojocăritul, portul popular de sărbătoare

Key words: shepherds of the Arieș Valley, Țara Moților, shepherds of the Ampoi Valley, textile home industry, garment making, feast costume

Reconstituirea portului popular nu este același lucru cu reactualizarea lui, în ultimii ani acest demers s-a soldat cu interpretări mai puțin fericite, deoarece s-au adăugat piese noi, sau în cel mai rău caz au fost eliminate elemente definitorii din componența lui, în acest sens un rol foarte important l-au avut muzeele, expozițiile etnografice și cele particulare, care au contribuit la conservarea acestuia în colecții bine organizate. Piesele de bază ale portului popular s-au diferențiat din formele simple cu arii largi de răspândire, care au primit apoi un accentuat colorit local, fie prin îmbogățirea zonală a pieselor tradiționale, sau datorită părăsirii acestora, și adoptarea unor piese de port din alte zone.

Majoritatea diferențelor s-au accentuat în timp, o dată cu dezvoltarea economiei de schimb, când s-au intensificat legăturile interzonale cu orașele, sub influența cărora portul popular a suferit unele transformări. În perioada secolelor XVII-XVIII portul popular din zonele Munților Apuseni prezenta nu numai o unitate ținutală cu totul remarcabilă, dar a continuat să păstreze o seamă de note esențiale comune cu cel din Câmpia Aradului, Valea Someșului, Valea Mureșului, Zona Târnavelor, și din zonele etnografice de pe versantul vestic al Carpaților Orientali.

Începând din secolul al XVIII-lea și până în prima jumătate a secolului al XIX-lea, portul românesc din Zona Munților Apuseni s-a caracterizat printr-o structură simplă, iar la sfârșitul secolului al XIX-lea în tot cuprinsul Munților Apuseni s-au purtat zadii-perechi, care erau țesute din același material, dacă în Ţara Moților și Valea Arieșului termenul de zadie s-a aplicat ambelor piese, în Zona Valea Ampoiului aceste perechi au fost denumite „șurț”(șorț) în față și zadie „dinapoi”. În prima jumătate a secolului al XX-lea s-au profilau însemnate diferențieri zonale, deoarece în Ţara Moților și Valea Arieșului s-au confecționat cămăși cu întregul piept brodat pe muchiile cutelor, iar în Zona Mocănimii Văii Ampoiului decorul din jurul gâtului a constat din două „brățări” înguste - una situată sub guler, iar cealaltă amplasată între mânecă și volanul acesteia.

După a doua jumătate a secolului al XX-lea, costumul popular a ieșit treptat din aria de interes, adică s-a renunțat cu ușurință la cel realizat în întregime în gospodăria țărănească, iar piesele tradiționale și materialele folosite erau înlocuite parțial cu cele procurate din comerț. Diferențele dintre costumele femeiești săsești sau maghiare și cele românești sunt mult mai pregnante, deoarece costumele românești au fost confecționate integral în gospodărie, iar costumele celorlalte naționalități conțin și materiale procurate din comerț sau chiar din alte țări europene. Un rol deosebit de important în procesul de evoluție foarte vizibil de la o generație la alta, l-au avut broderiilor executate cu: lână,

amici, fir metalic, „fluturi” (paiete), mărgele colorate, care au reprezentat tot atâtea etape în evoluția portului popular din Vrancea, Gorj și Bistrița-Năsăud[1].

În economia acestor procese complexe trebuie să subliniem rolul meșterilor populari, deoarece ei sunt cei care creează costumul, iar de meșteșugul lor depinde frumusețea și autenticitatea acestuia. Industrializarea societății a dus la pierderea sau chiar la dispariția unor tradiții legate de confecționarea pieselor de îmbrăcăminte în gospodăria țărănească, astfel industria casnică textilă se transformă aproape în totalitate. Structura satului tradițional include grupuri noi de oameni care lucrează în mediul urban, dar păstrează legătura cu satul tradițional, astfel se remarcă o schimbare de optică în portul popular, alături de piesele tradiționale s-au purtat și cele de factură orășenească.

Prin dezvoltarea amplă a meșteșugurilor care produceau piese de port, dar și a industriei casnice textile se explică varietatea și frumusețea portului popular din județul Alba, chiar dacă după prima jumătate a secolului al XIX-le, hainele și modelele „nemțești” și „unguresti” au influențat costumele tradiționale, mai ales în satele care se aflau la marginea orașelor. În perioada interbelică „comitetele de doamne” din Transilvania au răspândit treptat „costumul săliștenesc” din Mărginimea Sibiului, deoarece considerau că acela era românesc și celelalte „sunt influențate de străini”, astfel după Marea Unire s-a răspândit foarte repede costumul național[2].

Repere privind materiile prime și tehnicile utilizate la confecționarea pieselor de îmbrăcăminte

Mărturie a relațiilor sociale, administrative și economice, a unui concept de viață determinat de specificul zonal, piesele de port popular au fost realizate și decorate în tehnici diferite: țesute în război orizontal sau vertical, la gherghef, alese (delimitarea unor câmpuri diferit colorate), năvădite (trecerea firelor urzelii prin ochiurile ițelor și dinții spatei), împletite cu mâna, brodate după desen, ștanțate, perforate, incizate, aplicate, turnate, înșirate, și desigur s-au folosit materiale variate: cânepă, in, bumbac, lână, piele, șifon, tüll, mătase, arnici, dantelă, fetru, paspoal, fir metalic, carton, sticlă, alamă, os). Din punct de vedere utilitar costumul popular a fost condiționat de mediul geografic și climatic, dar în aceeași măsură de principalele ocupații și meșteșuguri, iar ca element de podoabă este legat de cele mai importante ceremonii și obiceiuri, și devine astfel purtătorul unor vechi tradiții, în care se reflectă concepția societății respective cu privire la statutul social și vârstă fiecărui individ.

[1] Cherciu 2016, p. 31.
[2] Moise, Klusch 1980, p. 19.

Locuitorii din mediul rural au avut foarte puține posibilități materiale, pentru a se afirma în domeniul unor meșteșuguri, deoarece acestea se învățau în mediul orășenesc, iar tinerii nu erau primiți de către meșteșugari în atelierele breslelor, astfel domeniile accesibile acestora au fost cele care se putea învăța în gospodăria țărănească. Numărul mare al uneltelor utilizate în industria casnică textilă, au fost confecționate de către meșterii lemnari, deoarece „pânza de casă" a fost indispensabilă pentru realizarea pieselor de port sau a textilelor de interior. Țesăturile decorative au adus un plus de frumusețe locuințelor țărănești, dar au oferit și o mare varietate pieselor de port, în zilele noastre multe dintre aceste categorii de obiecte au dispărut, nemaigăsindu-și locul în interiorul amenajat cu mobilier de factură industrială[3].

Torsul și țesutul fibrelor precum și confecționarea pieselor de vestimentație au fost meșteșuguri casnice, care necesitau un instrumentar de lucru adecvat, deoarece torsul avea rostul de a realiza simultan întinderea și răsucirea acestora cu: fusul, furca de tors, roata de tors și transformarea lor în fire, apoi depănatul cu ajutorul vârtelnițelor, și țesutul la războaiele de orizontale - unde se definitivau țesăturile, apoi confecționarea unor produse finite într-o gamă foarte variată[4].

Tehnica țesutului putea fi: simplă, năvădită și aleasă, ultima a fost cel mai dificil de realizat: se „alegea prin degete" cu două fețe sau în „droturi" (benzi de material încrețit) cu o singură fată. Fețele de masă, ștergarele de perete, tindeele și foile de culme, fețele de pernă, foile de perete și covoarele, au fost țesături funcțional-decorative cu un decor foarte bogat, în schimb traistele, desagii, sacii pentru cereale, lepedeele, merindările, ștergarele de cânepă, adică țesăturile de uz gospodăresc aveau întotdeauna fondul alb, iar decorul geometric stilizat era realizat în culori pastelate[5]. (**Fig. 1**)

Țesăturile de interior au avut destinații diferite: unele au acoperit patul, masa și pereții, în timp ce altele erau așezate pe o rudă deasupra patului, astfel formau ansambluri decorative de un rafinament deosebit. Reprezentative pentru fiecare zonă au fost: țesăturile, cusăturile de interior și piesele de podoabă sau port, din prima categorie au făcut parte: țoalele, lepedeele, covoarele, fețele de pernă, foile de perete, fețele de masă și foile de culme, fondul acestora era de regulă roșu, pe care se îmbinau diferite motive: geometrice, florale, cosmice, zoomorfe, iar culorile predominante au fost: albastru, negru și galben[6].

Până la țesut lâna trecea printr-un procesul de prelucrare, care avea mai multe faze: după ce se tundeau oile (cam prin lunile mai-iunie), femeile spălau lâna în ciubere mari cu apă fierbinte, și cu leșie obținută din cenușă, apoi se

[3] Apolzan 1944, p. 40.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p. 41.
[6] Bărbuță 1981, p. 420; Pernicek 1972, p. 638; Pernicek 1977, p. 586.

limpezea la râu, și se usucă pe garduri. Urma scărmănatul și pieptănatul lânii cu piepteni și „cesale” (perii cu dinți metalici), apoi se trăgeau cu mâna firele de pe piepteni, și se formau șuvițe nu prea groase („părul” - firul lung), care erau folosite la urzeală. Lâna rămasă („canură”) se scărmăna, și se utiliza pentru băteală sau împletit, apoi din păr și canură se realizau fuioarele, care se așezau sub formă de caiere în furcă, pentru a fi toarse, de pe fus era făcut scul, apoi ghemul, după preferință putea fi vopsită sau se păstra culoarea naturală[7].

Cânepa și inul erau cultivate pe lângă fiecare gospodărie, deoarece dețineau o pondere importantă ca materie primă pentru tors și țesut, terenul era pregătit toamna, ogorul se îngrășa cu gunoi de grajd, locul preferat era situat în apropierea satului (la capătul tarlalelor de porumb sau în fundul grădinilor din intravilan). Cânepa era de două categorii: „de vară” și de „toamnă” sau iarnă, cea de vară era masculul și cea de iarnă femela, planta care ajungea mai timpuriu la maturitate și nu făcea semințe era cânepa de vară, iar cea care se cocea mai târziu și făcea semințe era cânepa de toamnă[8].

Cânepa pentru semințe nu se semăna la un loc cu cânepa pentru fibră, aceasta se intercala printre semănăturile de porumb, și se culegea toamna când semințele ajungeau la maturitate. Cânepa de vară se culegea mai devreme, atunci când tulpina se îngălbenea, iar cea de toamnă se culegea cam cu două săptămâni mai târziu, când se maturizau semințele, astfel culesul cânepii era o ocupație strict femeiască, la care bărbații participau foarte rar. De obicei această operație se făcea cu mâna, firele de cânepă se scuturau de țărână, și erau așezate pe pământ, până se obținea un mănunchi, din mai multe mănunchiuri se forma o mănușă, și sub această formă cânepa trecea prin toate operațiile de prelucrare[9].

După recoltat, din „mănuși” se formau snopii, care erau puși fie pe lângă garduri sau în curtea casei la soare, apoi se depuneau în topile special amenajate pe cursurile pâraielor, pentru putrezirea relativă a părții lemnoase, și urma desprinderea fibrei de pe ea. Snopii de cânepă sau in se smulgeau cu mâna, și se așezau la soare pentru o uscare perfectă, apoi se meliță: mai întâi în melițoi pentru a se rupe mărunt „puzderia” (partea lemnoasă), și în meliță pentru a rezulta fuiorul, ultima operațiune era pieptănatul cu ajutorul „ragilei” (o scândură în care erau înfipți dinții din fier) și al pieptenilor, apoi mai multe fuioare erau înmănuncheate într-un caier[10].

Prelucrarea mai fină a fuiorului se făcea cu o unealtă numită „hecelă” (o scândură îngustă la ambele capete și mai lată la mijloc), unde se băteau dinții sau colții mai groși și rari în mai multe rânduri, cu aceasta se despicau fibrele pentru a fi mai fine. O altă unealtă folosită pentru prelucrarea fibrelor vegetale

[7] Butură 1989, p. 281.
[8] Canțâr 1951, p. 13.
[9] Maier 2009, p. 147.
[10] Focșa 1968, p. 142.

asemănătoare cu hecele era „peria”, care spre deosebire de hecelă avea dinții foarte ascuțiți, prin care se trăgea fuiorul tras o dată prin hecelă, pentru ca fibra să devină foarte moale și ușor de tors[11].

Din fibrele pieptănate de cânepă sau in, se realizau după tors firele pentru urzeală, iar cânepa de calitate slabă era utilizată pentru bătează, deoarece prin „țesutul în stative” (războaie de țesut) rezultau: lepedeele, traistele, desagii și saci, astfel din firele de cânepă se țesea pânza pentru cămăși și ițari, iar pânza de in era folosită la realizarea cămășilor de sărbătoare, dar și la confecționarea așternuturilor, fețelor de masă și a ștergarelor din „camera curată”[12].

După meliatul fibrelor vegetale, urma torsul firelor necesare țesutului, principalele unelte pentru această operație au fost: furca de tors, roata de tors și fusul, care erau cunoscute sub această denumire în toată țara, cu foarte mici excepții. Din fuioarele de in și cânepă se formau caierele, care erau legate pe furcile de tors, acestea le putem împărți în: a) furci de brâu, b) furci cu talpă, c) furci cu scaun și d) furci de tavan. Furca de tors era unealta pe care se lega caierul cu o ață, și din fuior se torcea firul e in, cânepă, lână, care era subțire, gros, răsucit sau mai puțin răsucit, pentru a putea fi propice diferitelor țesături[13].

Roata de tors poate fi încadrată în categoria instalațiilor țărănești, care s-au răspândit în toată țara, datorită eficienței sale incomparabil de mare, și a mișcării care era imprimată cu piciorul, deoarece mâinile erau eliberate de fusul care răsucea firul, astfel se trăgea fuiorul din caier cu mai multă ușurință și rapiditate, și se sincroniza cu învârtire roții. Confecționarea uneltelor în gospodăria țărănească a fost de fapt primul pas calitativ, care a făcut trecerea de la unealtă la prima instalație preindustrială (mai precis de la furca de tors la roata de tors)[14].

Fusul de tors era a doua unealtă necesară torsului, și a fost de două tipuri: fusul cu prâsnel mobil și fusul cu prâsnel fix cu un capăt îngroșat - acestea fiind răspândite în toată țara, iar în Transilvania s-au folosit mai multe denumiri pentru această unealtă: „fus de îndrugat”, „fus de răsucit”, „răsucă”, „tocălie”, druji”. Dar cea mai veche unealtă de pe teritoriul țării noastre a fost „tocălia” - aceasta se pare că a fost inventată chiar la începuturile torsului, deoarece era lucrată dintr-un lemn de esență tare, iar la început a fost utilizată cu predilecție la tors și răsucit, apoi după apariția fusului a servit tot mai mult numai la răsucit[15].

După torsul cânepii și a inului se făceau „jirebii”, „jirebdii”, „păpuși”, „motoci” (fire), aceste fire se derulau de pe fuse pe rășchitor - o unealtă simplă cu două „coarne” și o „peană”, iar fusele pentru a fi „rășchitate” (realizarea

[11] Maier 2009, p. 150.
[12] Apolzan 1987, p. 200.
[13] Maier 2009, p. 151-152.
[14] *Ibidem*, p. 153.
[15] Vuia 1958, p. 80.

sculului), se fixau în „fusăriță”(unealtă formată dintr-o talpă cu mai multe găuri și o „peană” mobilă cu găuri). Fusul era introdus cu un capăt într-o gaură din talpă, și cu celălalt într-una dintre pene fixată în poziție verticală, pentru a asigura o rotire ușoară a rășchitorului, iar firul era trecut alternativ peste cele două capete, obținându-se un mănunchi de formă elipsoidală cu firele întretăiate la mijloc[16].

„Jirebiile” se curățau prin „albitul tortului”, această operația se făcea prin „coacerea” în vase confecționate din doage, acestea aveau diferite denumiri în Munții Apuseni: „pârlău”, „ciubăr”, „dioabă”, „covată”, „cadă” - unde erau așezate „jirebiile” alternativ - un rând de tort și unul de cenușă până se umplea vasul. Peste acestea se turna apa clocotită, și se opăreau timp de câteva ore, apoi se mai repeta această fază de lucru la un interval de 2-3 zile, după aceea „jirebiile” erau lăsate o perioadă într-o apă rece curgătoare, și se clăteau bine de cenușă, apoi se înghețau pentru a se definitiva albirea pânzei[17].

Vârtelnița era confecționată uneori în gospodărie sau de către meșterul tâmplar din sat, inițial aceasta a fost un trunchi de copac cu crengile în jos, din forma respectivă a rezultat un trepied cu sulul în sus, sau un sul confecționat dintr-o bucată de lemn cu trei picioare, cu un cui fus înfipt în partea de sus, acesta avea drept scop fixarea „lopățelelor”, care se învârteau în jurul acelui ax, iar în interiorul lor se perforau la distanțe egale câteva găuri pentru „pene” (scândurele subțiri din lemn - „țăruși”), pe care se întindeau „jirebiile”, apoi se lua firul și se „făcea ghemul”[18].

După depănatul firelor și „făcutul ghemelor” urma urzitul, primele forme de urzit au fost pe: „peretele casei”, „pe gard”, „pe grapă” și „pe țăruși bătuți în pământ”, tehnica era aproximativ aceeași la toate tipurile: din două gheme cu tort așezate într-un vas adânc, se lua câte un capăt de fir, și se prindea cu un cui (țăruș, colț de grapă) în dreapta sau în stânga la rândul de jos. Firele erau trecute peste fiecare rând de cuie („după cât de lată trebuia să fie pânza”), apoi se urcau în spirală până la partea superioară a grapei sau a „urzoiului”, la toate sistemele se făcea numărătoarea firelor, deoarece numărul acestora era egal cu numărul dinților de pe spată[19].

După urzire atât pentru fibrele animale cât și pentru cele vegetale, se asambla războiului de țesut: urzeala se punea pe sulurile războiului, iar pentru firele încrucișate se foloseau „fuștei mobili” (bețe), apoi firele de pe sul „veneau două câte două unul peste celălalt”, și treceau consecutiv printre cele două, patru sau mai multe ițe, apoi se dădeau prin spată, iar pentru mișcarea „sus-jos” ițele

[16] Maier 2009, p. 154.
[17] Apolzan 1944, p. 58.
[18] *Ibidem*, p. 59.
[19] Maier 2009, p. 156.

se legau de scripeți, și în partea de jos de tălpi sau piedici, apoi urzeala se dădea prin spată, și se lega de sulul din față pentru țesut[20].

Războiul de țesut se confecționa din lemn de esență tare, și avea următoarele părți componente: picioarele, sulurile de întindere a urzelii, sulul de rulare a țesăturii, fușteii, spata, brâglele, bărbătuț, muierușcă, piedică, tălpici și prinsori. Stativele se compuneau din două tălpi, care erau legate prin stinghii prevăzute cu „pene" (icuri din lemn), și erau unite între ele cu ajutorul celor două bețe ale sulului - unul în spate pentru a rula urzeala, iar celălalt în parte din față pentru învelirea pânzei. „Vatalele" (piesele mobile a războiului de țesut) erau menținute în poziția verticală de scripeți, și susțineau de obicei spata, în dosul acesteia se aflau ițele, după ce se lega gura pânzei, sulul din față se oprea cu ajutorul „slobozitorului" (un băț de lungimea stativelor ascuțit în partea din spate), care se introducea într-o gaură a sulului situat în spate[21]. (**Fig. 2**)

O categorie specială a meșteșugului țesutului a fost cea a prelucrării părului de capră, deoarece tehnica era destul de simplă: părul de capră era tuns și sortat după culoarea naturală, apoi era „tras în piepteni" și se făcea caierul. Torsul se realiza cu furca, pe care se fixa caierul, apoi se răsucea în sens invers cu fusul, deoarece firul de capră era slab pentru urzeală, și se folosea mai mult pentru bătează. Când se urzea urzeala, și se băteau „câlții" (cânepă de calitate inferioară), pânza nu era atât de dură, aceasta se folosea la confecționarea lepedeelor, fețelor de masă, a sacilor și uneori la piesele de îmbrăcăminte (pantaloni și poale)[22].

Produsele țesute pot fi împărțite în câteva mari categorii după cum urmează: țesături de uz personal, țesături decorative și țesături de uz gospodăresc, din categoria țesăturilor de uz personal și ornamental au făcut parte: pânza pentru diferite întrebuințări, cearșafurile (lepedeele), fețele de pernă și capetele de pernă, „șterguri" (merindări), fețele de masă, prosoapele, ștergarele, tindeele, țoalele („cergile"), cuverturile, păretarele și lăicerele (covoare din lână de dimensiuni mici)[23].

Categoria țesăturilor de uz personal era destul de variată: cămășile femeiești și bărbătești, laibărele, sumanele, cioareci, pantalonii, gluga, pănura sau aba, cârpele de cap, vălitoarele, basmalele, maramele, opregele, cătrințele, șorțurile, zadiile, brâiele, „straițele" (traistele), desagi de transport, sacii pentru păstratul și căratul cerealelor. Ca element strict utilitar, costumul popular a fost condiționat de condițiile geografice și climatice, de ocupațiile tradiționale, dar mai ales de meșteșuguri, ca element de podoabă el era legat de cele mai importante ceremonii și obiceiuri, și a devenit purtătorul unor vechi tradiții, în

[20] Apolzan 1944, p. 60.
[21] Pamfile 1910, p. 32.
[22] Apolzan 1944, p. 81.
[23] Maier 2009, p. 161.

care se reflecta concepția societății respective, cu privire la starea socială sau vârsta fiecărui individ[24]. (**Fig. 3**)

Torsul și țesutul la război erau meșteșuguri practicate iarna, când femeile aveau mai mult timp să stea pe lângă vatră sau să participe la șezători, astfel până primăvară când începeau muncile câmpului, pânza lungă de câțiva metri era gata pentru albit. Fiecare femeie trecea pânza mai întâi printr-o „leșie", care se obținea din cenușă cu apă fierbinte, pe care o strecurau, apoi înmuiau pânza, și o spălau la râu, și o lăsau să se „zbicească" (zvânte), după care era din nou introdusă în apă, apoi lăsată din nou la soare, acest proces se repeta până când pânza căpăta albeața și finețea dorită[25].

Precizăm că pentru pregătirea firelor de lână sau cânepă în vederea țesutului, se foloseau diferite instalații care puteau fi ușor manevrate: rășchitorul vârtelnița, sucala (cu ajutorul căreia se „făceau țevile" pentru suveică) și urzitorul. Din firele de in, cânepă, lână și bumbac se obțineau diferite țesături: pânză pentru cămăși (de lucru sau de sărbătoare), ițari, sumane, cioareci, covoare, cergi, prosoape, brâie etc. Dat fiind faptul că în zonele rurale, principale ocupațiile au fost agricultura și creșterea animalelor, astfel s-au dezvoltat meșteșugurile țărănești, care au fost principalele beneficiare de materii prime[26].

Meșteșugul cojocăritului s-a diferențiat în funcție de confecționarea diferitelor tipuri de piese destinate costumului tradițional femeiesc și bărbătesc, unele dintre acestea aveau un anumit specific local sau zonal, și se evidențiau printr-o ornamentică și cromatică deosebită. Amprenta zonală a marcat nu numai îmbrăcămintea din piele dar și încălțămintea, astfel au apărut diferite branșe: tăbăcarii, pielarii, curelarii, cizmarii, cojocarii, ale căror produse au fost nelipsite din târgurile săptămânale din orașe, dar și din târgurile periodice de „țară" din așezările situate în locurile tradiționale de schimb[27]. (**Fig. 4**)

Cojocarii au preferat în general pieile de oaie și miel, cele mari de berbec nu erau utilizate la confecționarea pieselor de port sărbătoresc, ci numai la cele purtate zilnic, sau folosite ca învelitori sau așternuturi. Trebuie să menționăm faptul că fiecare cojocar avea propriile sale rețete de prelucrare, care constituia un obicei de familie, transmis din generație în generație. Pieile erau tăbăcite de cojocari, care veneau cu acestea la vânzare prin târguri, Sabina Țăranu - ultima „suciță" (cojocăriță) din Baia de Arieș - spunea că soțul ei tăbăcea piei de bovine, când era insistent rugat de localnicii cărora li se accidenta vreo vită[28].

Pielea care urma să fie prelucrată, se spăla într-o apă curgătoare timp de mai multe zile, după care se înmuia și se întindea pe un butuc gros curățat de

[24] *Ibidem*, p. 162.
[25] Informație: Lenuța Curșău - Expoziția etnografică Ocoliș.
[26] Pamfile 1910, p. 40.
[27] Butură 1989, p. 359.
[28] *Ibidem*.

coajă, aceasta se rădea dinspre gât spre coadă, până se curăța părul și resturile de carne. Apoi se fierbeau două căldări de scoarță de gorun pisată, în acea zeamă călduță se ținea pielea timp de zece zile, și se întorcea zilnic de două sau de trei ori, iar la două-trei zile în aceeași apă se fierbea altă scoarță. Pielea de vițel se tăbăcea într-o săptămână, iar cea de bou sau de cal în zece zile, apoi se întindea pe o masă, și se freca cu o piatră, până se îndrepta perfect, la final era făcută sul pe o sucitoare cu „vigul" (sulul) de pânză, apoi se bătea bine cu maiul de haine, și se păstra astfel, până venea clientul după ea[29].

La sfârșitul secolului al XIX-lea în mediul rural s-au diferențiat două mari grupe de cojocari după felul muncii lor: a) cojocăria „ușoară" sau „simplă" și b) cojocăria „grea" sau „subțire". Cojocăria ușoară sau simplă neornamentată consta în realizarea pieselor de îmbrăcăminte obișnuită extrem de simplă, iar cojocăria grea „ornamentată" (subțire) s-a specializat în piesele de port mai bine prelucrate și finisate „cu mare măiestrie și deosebit gust artistic[30].

O expunere sumară a operațiilor succesive a prelucrării pieilor, de către cojocarii din mediul rural ne va permite stabilirea fazelor obligatorii ale meșteșugului respectiv: alegerea pieilor, jupuitul, dubitul, argăsitul, spălatul, uscatul, curățatul de carne, alesătura pielii, albitul, vopsitul, croitul, cusutul. Practica meșteșugărească a cojocarilor era foarte aproape de cea a tăbăcarilor, meșterul trebuia să cunoască bine toate subtilitățile de prelucrare a pieilor, din care rezultau unele produse de îmbrăcăminte și încălțăminte[31].

Ca materie primă se foloseau pieile animalelor domestice: boi, vaci, viței, cai, oi, capre sau alte animale sălbatice (lupi, vulpi, râși, jderi, dihori), în acest sens toate zonele țării sunt bogate în resurse de materii prime, pentru dezvoltarea unui meșteșug local de prelucrarea pieilor, de aceea creșterea animalelor a fost una dintre ocupațiile de bază a locuitorilor. Pieile tăbăcite de bovine, porcine și cabaline se foloseau cu predilecție pentru confecționarea hamurilor, curelelor, hainelor mai puțin pretențioase, a opincilor și altor pieselor de încălțăminte, acestea fiind improprii pentru confecționarea cojoacelor[32].

Zona Buciumanilor este vecină cu Mocănimea din Munților Trascău, aceasta este caracterizată printr-un vechi și intens minerit al aurului, argintului și al altor metale, comuna Bucium cuprinde următoarele șase localități: Bucium-Poieni, Bucium-Montări, Bucium-Sașa, Bucium-Izbita, Bucium-Sat și Bucium-Cerbu. Date fiind nevoile și posibilitățile buciumanilor, mai mult ca în alte zone, confecționarea anumitor piese de îmbrăcăminte și încălțăminte a revenit în seama unor lucrători specializați, cu toate piedicile puse de breslele orășenești, s-au dezvoltat în zonă o serie de meșteșuguri sătești: cojocăritul, tăbăcăritul,

[29] Informație: Olivia Tima, comuna Sălciua, județul Alba, nr. 76.
[30] Maier 2009, p. 167.
[31] *Ibidem*, p. 168.
[32] Informație: Florentina Trif, comuna Ocoliș, județul Alba, nr. 81.

cizmăria, croitoria, care în satele buciumane au luat amploare încă din secolul al XVI-lea[33].

Pe măsură ce dezvoltarea mineritului a atras tot mai mulți maghiari în Abrud, a fost posibil ca unii dintre aceștia să fi pătruns ca meșteri în Bucium, cert este însă că unii buciumani și-ar fi făcut ucenicia la Abrud. Satul Bucium-Poieni a devenit din a doua jumătate a secolului al XIX-lea un centru prosper al cojocăritului românesc, deoarece aici s-au creat renumitele cojoace „buciumănești", care aveau o broderie compactă. Cu toate că puținele piese găsite nu depășeau ca vechime a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după perfecțiunea meșteșugului, siguranța desenului, finețea execuției, rafinamentul coloritului, acestea au avut o tradiție mult mai lungă. Din punct de vedere morfologic, este caracteristică prezența clinului lateral, pe care îl găsim și la alte cojoace confecționate în aceeași perioadă, din alte centre de cojocărit ale Transilvaniei[34].

Legată de sistemele de ornamentare cunoscute în centrele învecinate: Trascău, Brad, Hălmagiu, Zlatna, unde ornamentarea acestor cojoace combină elemente de meșină albă decupată în forme vegetale, cu o broderie măruntă și bogată realizată cu mătase neagră sau verde închis. Sistemul de ornamentare a cojoacelor buciumănești a fost adoptat și în alte centre de cojocărit: Abrud, Câmpeni, Sălciua, Baia de Arieș, Almașu Mare, de exemplu la Sălciua se purtau cojoacele albe, în Țara Țopilor era preferată culoarea roșie, iar la Abrud cea mai mare căutare o aveau cojoacele negre[35]. (**Fig. 5**)

Producerea în serie a cojoacelor de tip buciumănesc a adus la o oarecare scădere a artei meșteșugului, deoarece meșterii au fost nevoiți să lucreze mult și repede, marfa trebuia să fie ieftină pentru a fi vândută foarte repede, de aceea cojocari au simplificat tehnica de lucru. În locul broderiei fine și dese (specifică cojoacelor buciumane) lucrată cu un material fin, cojocarii au început să folosească lânița, care era mai plină și nu necesita o broderie atât de deasă. Decorul simplificat și redus a fost realizat într-o formă nouă caracteristică pentru Abrud, iar cojoacele produse aici erau cunoscute sub denumire de „cojoace abrudenești", deoarece prin confecționarea unor piese mai ieftine, acest centru a jucat un rol important în unificarea portului popular[36].

Ca stil ornamentica broderiilor este foarte asemănătoare ornamenticii vegetale întâlnită în broderia cojoacelor maghiare și săsești, de aceea ea apare și pe cojoacele românești, deoarece meșteșugul a fost practicat în acea perioadă de către cojocarii maghiari și germani. Aceste cojoace s-au lucrat până în anul 1910, perioadă în care satul Bucium-Poieni s-a dezvoltat ca un centru important

[33] Vuia 1975, p. 168.
[34] Focșa 1957, p. 283.
[35] Dunăre, Focșa 1958, p. 18.
[36] Focșa 1957, p. 284.

ce cojocărit, și a creat un nou stil de broderie, care se va răspândi în curând pe o arie foarte întinsă. Cei mai cunoscuți cojocari din Bucium au fost: Gheorghe Atanului și o unguroaică Csiki Mali - venită din Abrud, acesta a fost momentul de trecere de la vechiul sistem ornamental la cel actual, cunoscut și consacrat ca specific buciumănesc[37].

Cojocarii sus-amintiți au fost creatorii genului de broderie buciumănească, iar în atelierele lor se formau numeroși ucenici veniți din alte sate, care au contribuit la răspândirea acestui gen în regiune. Bătrânii cojocari din Bucium au reprezentat prima generație de ucenici a acestor doi cojocari vestiți, în perioada când ei au început să învețe, moda cojoacelor cu ornamente de meșină („revărsate") era oarecum depășită, în perioada când cojoacele buciumănești începuseră să circule[38].

Într-adevăr, în cele șase localități de mineri din vecinătatea Abrudului s-a diferențiat un port mai bogat, cunoscut sub denumirea de port buciumănesc, acesta constituia deopotrivă expresia superiorității economice: „Cel care asistă la un târg din Abrud nu se mai satură de a privi, ici la o moață cu chipul și corpul ei deosebit, acolo la o slătineană cu cizmele roșii și cu vârful încârligat spre picior și dincolo o buciumăneană cu portul ei elegant și luxos lucrat. Asemenea contrast înfățișează și bărbații: moțul cu țundra lui scurtă și albă ca neaua, cu laibărul de postav vânăt, cu cioarecii strâmți croiți pe picior și cu șiret negru pe margini cusuți, zlătneanu cu cizme ca ale muierii sale, cu deosebire numai că nu sunt roșii, și în fine trufașul buciumănean cu cizmele sclipicioase de lac, cusute pe margini cu fir tricolor, cu pieptar scurt cusut cu mătase, cu pălărie mică rotundă de mătase și cu fir de aur împodobită"[39].

După anul 1900 când s-a renunțat la țundră din cauza „arhaismului" său, s-a adoptat o jachetă croită după modelele orășenești, confecționată din pluș. La fel a evoluat și încălțămintea, până în 1870 s-au purtat cizme negre sau roșii, iar apoi au apărut ghetele cu elastic și nasturi, iar mai târziu pantofii cu șireturi, dacă cizmele se puteau purta cu obiele, apariția ghetelor și a pantofilor a determinat adoptarea ciorapilor confecționați în fabrică[40].

Dacă satele au fost multă vreme locuite de români, în Abrud breslele meșteșugărești erau formate mai ales din germani și maghiari, ulterior din maghiari și români până la jumătatea secolului al XIX-lea. La modă erau cojoacele „abrudenești" cu ornamente realizate din meșină, și o broderie delicată cu motive vegetale din mătase. Cojocarii din Bucium-Poieni au creat noi tipuri

[37] Dunăre, Focșa 1958, p. 28.
[38] *Ibidem*.
[39] Frâncu, Candrea 1888, p. 35-36.
[40] Focșa 1957, p. 285.

de cojoace „buciumănești”, deosebite ca formă și ornamentație caracterizate în primul rând printr-o broderie compactă[41].

Prelucrarea blănurilor și a pieilor a constituit un meșteșug important și pentru locuitorii județului Alba, preparate prin tehnica argăsitului, tăbăcăritului sau dubitului, cojoacele, pieptarele, chimirele și opincile au parcurs un interesant drum în ce privește utilitatea lor, dar au contat foarte mult croiul și ornamentica fiecărei piese. Atât meșterii cojocari, cât și populația care folosea pentru portul de sărbătoare sau de lucru, îmbrăcămintea confecționată din blană, deosebeau cojocul de pieptar, prin existența mânecilor și prin lungimea evidentă - la cojoc, în vreme ce pieptarul, fără mâneci, crăpat sau înfundat, avea o ornamentație mai bogată în special la femei[42].

Elementele decorative au fost vegetale: ramuri cu frunze mici și paralele, care alcătuiau un fel de câmp, pe care erau „presărați” trandafiri și flori stilizate în formă de „roza vânturilor”, dar și alte ornamente utilizate în ornamentarea cojoacelor ardelenești (geometrice, simbolice, mixte, compoziții simetrice și asimetrice, geomorfe, zoomorfe, cosmomorfe) Compoziția plină de mișcare și meșteșugul admirabil cu care erau executate, au făcut din această broderie una dintre cele mai importante realizări de acest gen[43].

Pieptarul înfundat purtat de bărbați s-a dezvolta din pieptarul bătrânesc, deoarece primele forme au avut pieptul crăpat de la răscroiala gâtului până la jumătatea pieptului, aceasta explică poate forma ornamentului de pe piept, de aceea pieptarele înfundate erau simple și mai puțin ornamentate. Acest tip de pieptare aveau doar „peana despărțită” (motiv floral) pe piept, și „jebul” (ornamentul) era amplasat deasupra buzunarelor, în perioada 1905-1910 pentru ca pielea rămasă neacoperită de broderie se murdărea repede, majoritatea meșterilor cojocari au acoperit întreaga suprafață a cojocului cu broderie[44].

Pieptarele femeiești erau de două tipuri: un pieptar scurt foarte strâns pe trup, care era răscroit adânc ca un corset (pieptarul „cu sâni” sau „cu brațe”), și pieptarul lung cu clin lateral care se purta peste cel mic. Ambele piese au fost decorate cu o broderie compactă din bumbăcel negru și cu ornamente din „fir de boritaș” (aurit), de asemenea în zilele de sărbătoare sau duminica la biserică se mai purta bundița de culoare neagră. În general o femeie avea în timpul vieții doar un singur rând de pieptare de tip „buciumănesc”, pe care le comanda atunci când se căsătorea. Pieptarele femeiești cu clini mai lungi și desfăcute în față, s-au menținut o lungă perioadă de timp, în schimb cojoacele mai mari cu mâneci foarte largi nu s-au mai confecționat[45].

---

[41] Dunăre, Focșa 1958, p. 11.
[42] *Ibidem*, p. 13.
[43] Focșa 1957, p. 286.
[44] Dunăre, Focșa 1958, p. 22.
[45] Informație: Elena Duna, comuna Bucium, județul Alba, nr. 13.

Cojoacele buciumănești s-au răspândit în multe regiuni ale Munților Apuseni, spre Valea Arieșului la nord, până la Brad și Hălmagiu la sud-vest, deoarece sistemul de ornamentare a cojoacelor a fost adoptat și în alte centre de cojocărit: Abrud, Câmpeni, Sălciua și Huedin. Pentru zona Mocănimii, Abrudul a fost un centru foarte activ de răspândire a acestui tip de cojoc, spre deosebire de Bucium, unde cojoacele și pieptarele erau confecționate doar „pe comandă", de aceea Abrudul s-a dezvoltat în secolul al XX-lea ca un centru de „producție în serie", produsele fiind comercializate pe un teritoriu destul de restrâns[46]. (**Fig. 6**)

În anul 1914 au existat 14 cojocari, care „țineau" (formau) câte unul până la trei ucenici, dintre aceștia 50% erau români și 50% maghiari, marfa era pregătită primăvara și vara, iar toamna când începea „sezonul de cojoace", cojocarii colindau toate marile târguri de toamnă: Abrud, Brad, Hălmagiu, Câmpeni, Zlatna, Sălciua, Almașu Mare, care se desfășurau în regiunile unde se purtau astfel de cojoace. Aceste târguri mai aveau loc în fiecare zi de luni, când la Abrud ieșeau cojocarii cu „șetrele" (tarabele), pentru astfel de situații se pregăteau variante locale de cojoace, după gustul oamenilor din zona respectivă[47].

Datorită faptului că aceste cojoace s-au produs în serie, s-a ajuns la o oarecare diminuare a meșteșugului, deoarece meșterii erau nevoiți să lucreze mult, adică mai repede și mai ieftin pentru a vinde mult. Cojocarii abrudeni au fost nevoiți să-și simplifice tehnica de lucru, în locul broderiei compacte lucrată cu un material fin, aceștia au început să folosească lânița, care era mai plină, și nu necesita o broderie chiar atât de deasă. Decorul simplificat a fost realizat într-o formă caracteristică centrului Abrud, astfel aceste cojoacele au fost cunoscute în toată regiunea sub denumirea de „cojoace abrudenești"[48].

Abrudul a jucat însă un rol foarte important în unificarea portului popular românesc, prin adaptarea unor cojoace mult prea scumpe, dar caracteristice pentru posibilitățile economice mai reduse ale locuitorilor din această zonă. Un alt centru care a adoptat sistemul de lucru buciumănesc, în prima jumătate a secolului al XX-lea a fost Sălciua, deoarece cojoacele erau ornamentate cu o broderie mai colorată. La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial a intrat în circulație un nou tip de blană, care a apărut inițial în regiunile industriale vecine: Hunedoara, Banat, Alba Iulia, acest nou gen de haină din blană avea o serie de particularități proprii, care priveau atât formele cât și sistemele de ornamentare, deoarece exprimau o altă condiție și concepție de viață[49]. (**Fig. 7**)

Formele cele mai des întâlnite au fost pieptarul desfăcut în față („țărănesc") și cojocul cu mâneci, pielea era vopsită în culorile: brun, negru,

[46] Focșa 1957, p. 285.
[47] Informație: Jorița Nicola, comuna Bucium, județul Alba, nr. 95.
[48] Dunăre, Focșa 1958, p. 18.
[49] Focșa 1957, p. 285.

albastru, sau a fost lăsată albă, croielile acestora au fost apropiate de cele orășenești, iar pentru ornamentare nu s-au mai folosit broderii, ci benzi de meșină neagră (piele foarte subțire) aplicate pe margini și la buzunare, fâșiile care împodobeau cojoacele femeiești, adesea au fost „poticălite" (perforate cu „porticala" - preduceaua), și aplicate pe un fond foarte viu colorat[50].

Dacă ornamentica pieselor realizată de cojocari, „traducea" integrarea socială a purtătorului, piesele moderne de port au șters diferențierile existente, fiind în general marcate prin nesemnificativele modificări care țineau mai mult de compoziția ornamentală, și nu de schimbarea materialului propriu-zis. Sub acest aspect, nu înseamnă că fiecare individ din comunitatea sătească își putea permite confecționarea pieselor de port supuse discuției, întrucât preturile practicate depășeau cu mult limitele rezonabile[51].

Portul popular din zona Mocănimii Văii Arieșului

Prin atribuțiile sale fundamentale legate de vestimentație, costumul popular reprezintă unul din cele mai complexe domenii ale oricărei culturi tradiționale, deoarece necesității vitale de protejare a corpului uman, i s-a adăugat funcția estetică ce o va echivala, sau chiar o va depăși în anumite perioade istorice sau contexte socio-culturale speciale. Așa după cum menționează cercetătoarea Lucia Apolzan, portul trebuie perceput și studiat sub dublu aspect: „...în primul rând înseamnă îmbrăcăminte și în al doilea rând înseamnă podoabă", ca îmbrăcăminte a fost folosit pentru acoperirea corpului, dar a devenit obiect de podoabă, când omul a conștientizat ce înseamnă esteticul, și l-a transpus în practică cu mijloacele avute la îndemână[52].

Costumul femeiesc se compune din: cămașă, poale, zadie și „șurț" (șorț), iar nota specifică a cămășii este dată de „ciupag" - o cusătură executată pe muchiile încrețite ale pânzei, care acoperă pieptul femeii, dar și de zadia care atârna peste poale în spate, și șurțul din față încins în jurul taliei cu o „frânghie" (brâul îngust). Chiar și o singură piesă de port studiată în timp, mai întâi prinde grai, se dezvoltă și apoi își încheie viața ireversibilă, un exemplu este cămașa cu ciupag, care la mijlocul secolului al XX-lea era pe cale de dispariție, locul acesteia a fost luat de tipul nou al „cămășii cu cheițe". Pentru anotimpul rece piesele de îmbrăcăminte sunt confecționate din piele (pieptarul și cojocul) și din pănură („țundra" și „frișcăul" - haine din pănură albă), tot din categoria hainelor de pănură menționăm gluga, care a fost purtată pe cap în timp de vreme rea, iar după o trecere prin „forma ocazională" a portului miresei, aceasta dispare complet din uz[53]. (**Fig. 8**)

[50] *Ibidem*.
[51] Dunăre, Focșa 1958, p. 22.
[52] Apolzan 1944, p. 93.
[53] *Ibidem*, p. 42.

Năframa a caracterizat starea civilă a fiecărei femei, de la fetele nemăritate și până la femeile vârstnice, indiferent de forma sau dimensiunea pe care o avea, femeilor măritate nu le era permis să iasă din casă fără capul acoperit. Piesele de dimensiuni foarte mari cumpărate din târg, și confecționate din păr de culoare neagră, cu motive florale pictate pe margini, cu ciucuri confecționați din mătase (prețul uneia fiind echivalentă cu a unei vaci), se erau purtau pe rând în cazul familiilor cu mai multe fete[54].

În portul bărbătesc se remarcă tipul de cămașă „cu bărbi", care impresiona prin lărgimea de 2,50m, și cioarecii confecționați din pănură albă (numiți „cioareci românești"), iar în portul vechi putem aminti „curaua" (cureaua) foarte lată din piele. Tipologia pieselor accesorii nu diferă forte mult, de cele întâlnite la portul femeiesc, bărbatul îmbrăca pe vreme rece aceleași piese din piele: pieptarul, cojocul, în cazul ciobanilor se adăuga „bonda", și din pănură pot fi amintite: țundra și „frișcăul", iar ca forme noi „în satele răsăritene" (Ocoliș, Runc, Lunca Largă, Vidolm) sunt înregistrate „uioșul", „căbatul" și „laibărul" (haine cu mâneci și rever confecționate din pănură, cu un croi marcat de influențe orășenești).

Încă din secolul al XVIII-lea arta cojocăritului a cunoscut o deosebită dezvoltare, datorită apariției centrelor specializate, inclusiv schimbul reciproc de experiență dintre meșteșugarii români cu cei maghiari și germani din zonele înconjurătoare. La sfârșitul secolului al XIX-lea, produsele de acest gen au atins o foarte mare varietate, dar și un nivel artistic ridicat, meșterii din fiecare centru de cojocărit își manifestau anumite preferințe pentru unele tehnici decorative, în zona Valea Arieșului și Țara Moților pieptarul desfăcut în față era nelipsit, și constituia piesa principală de apărare împotriva frigului[55].

Pieptarul bărbătesc a fost de două feluri: cel bătrânesc „înfundat" - adică închis într-o parte sub brațul stâng, și pieptarul încheiat înainte - o forma caracteristică tinerilor, varianta veche era foarte puțin împodobită prin câteva cusături cu lână colorată, în schimb cea nouă era încărcată cu aplicații de piele roșie sau neagră, și șiruri tot din piele roșie cu „forme" (modele) cusute cu lână colorată. Sumanul sau țundra în forma sa „bătrânească" a fost lucrată din pănură albă - morfologic și structural fiind aceeași - atât în portul femeiesc cât și în cel bărbătesc, deoarece a fost singura piesă purtată de ambii soți, în schimb sumanul alb era croit mai scurt, și a cunoscut o împodobire specifică pe piept și la mâneci cu aplicații de postăvior policrom.

[54] Butură 1963, p. 217-224.
[55] Focșa 1957, p. 286.

Portul popular din Sălciua

În perioada secolele XVII-XIX decorul acoperea în întregime „ciupagul" (pieptul) cămășii, care începea de sub gulerul-bentiță, și era brodat cu puncte cusute pe dos sau urzite pe fir, de remarcat este exprimarea cromatică a diferențelor de vârstă și stare civilă: portocaliu (fetițe), roșu deschis (fete), roșu înfocat (neveste tinere), roșu închis sau albastru (neveste), albastru închis sau negru (bătrâne). Decorul urzit pe crețuri se mai întâlnea pe mânecă (deasupra cotului) și pumnari (manșetele mânecilor terminate cu o dantelă îngustă), sau pe brățara situată între mânecă și „mânecar" (fodor), care se termina cu o „mreajă" (cipcă)[56].

Zadia confecționată din lână atât urzeala cât și băteala, iar culorile predominante erau albastru închis („mieriu") și roșu de diferite nuanțe (roșu închis pentru femeile bătrâne, portocaliu pentru tinere), „trupul vânăt" (albastru) al acesteia era lung, și se încadra până aproape la jumătatea zadiei, după care urma „câmpul roșu", în care se remarcau dungile de diferite culori, care întrerupeau câmpul, trupul se îngusta (15-20cm) și primea denumirea de brâu. „Parerpeta" (surțu negru) se confecționa din trei bucăți, aceasta era cusută în culori foarte vi, și se purta peste poale, de-a lungul materialului se realizau două cusături asemănătoare cheițelor, care se coseau cu diferite culori (albastru, galben, roșu, verde, violet), pentru ca aceste cusături să fie cât mai reliefate, se cosea o fâșie de hârtie pe două părți[57]. (**Fig. 9**)

Cămașa bărbătească avea mânecile largi, și gulerul cusut cu „arnici" negru, treptat a fost înlocuită de cea cu pumnari și broderie albă, ambele piese erau croite cu „barburi" sau „barbi" (doi clini plasați pe mijlocul din față și din spatele cămășii). Cămașa cu mânecile largi în partea de jos era ornamentată cu alb în cusături specifice, în ambele situații bărbații se încingeau cu curele late din piele, care se încheiau cu „încuietori" (catarame), acestea aveau denumirea de șerpar. Cioarecii din pănură albă erau cusuți pe margini, iar la marginea de sus se adăugau „berțile" (patru bucăți prinse de cioareci cu o cusătură), care se îndoiau în față, astfel se obțineau mai multe „urechi" (găici), prin care se introducea ața, cu care „se strângeau în brâu"[58]. (**Fig. 10**)

În perioada anotimpurilor călduroase, bărbații au purtat „clopul" (pălăria neagră), a cărei formă a variat foarte mult, de la cel cu borurile mici, la cel cu marginile mari și late ridicate în față, iar pe timp de iarnă se purta „cușmă" sau „șapca" - ambele piese erau confecționate din blană de oaie sau de miel. Forma cea mai veche de încălțăminte era opinca cu „gurguiul" lateral înalt și îndoit, care se purta cu cioarecii din pănură (de forma unui ciorap lung), aceștia erau

[56] Pascu 1966, p. 443-445.
[57] Apolzan 1944, p. 156.
[58] Informație: Olivia Tima, comuna Sălciua, județul Alba, nr. 76.

croiți dintr-o bucată, și erau asemănători cioarecilor femeiești. Tot printre piesele vechi trebuie să menționăm cizmele vechi așa-zise „românești”, care au fost confecționate din piele de vită, late și lungi până peste genunchi, ele sunt deosebite de cele ungurești cunoscute le Liteni și Trascău[59].

Portul popular din Ocoliș

Specificul portului se definea prin două note fundamentale: forma și culoarea, deoarece pe fondul roșu-gălbui al zadiei, se proiectau cele patru-cinci dungi transversale, fiecare dintre acestea erau decorate cu motive înguste și colorate, această piesă era prinsă la mijloc, deoarece atârna în spate, și contrasta cu „șurțul” negru, care era confecționat din „glot” (pânză din bumbac) negru sau mătase, și era încrețit în pături mărunte, acestea erau cusute cu „primă” (panglică) și cu două-trei șire de „pișțalău” (șnur) de diferite culori (roșu, galben), iar pe margini se aplica dantelă de culoare neagră. Zadia „împăturată” (împăturită) în patru și purtată la spate, se confecționa din lână - atât urzeala cât și băteala - iar culorile predominante erau: albastru închis („mieriu”) și roșu de diferite nuanțe (roșu închis pentru femeile bătrâne, portocaliu pentru tinere), ambele piese erau prinse cu un „drâmbei” (brâu îngust)[60]. (**Fig. 11**)

Cămașa femeiască confecționată din „jolj” (pânză subțire din bumbac), se distingea prin notele cu totul particulare, pe care le dădeau „șârurile” (cheițele), acestea erau dispuse câte una sau două de-a lungul mânecilor cu „fodori” (volane la mâneci) foarte largi. În mod obișnuit șârurile și gulerul erau cusute cu „arnici” (bumbac) pe dos, în urma căreia lucrătura ieșea pe față, și predominau culoarele: vișiniu, galben, mov, verde și portocaliu. Poalele formau o piesă independentă de cămașă, și aveau exact lărgimea acesteia, adică cu croiul foarte simplu și cusături puține, pe margini erau aplicate mici cusături numite „zimți”, cu cipcă sau „cârligel” alb procurat din comerț (șnur în zig-zag)[61].

Peste cămașă s-au purtat pieptarul înfundat, dar și cel deschis în față cu ciucuri din mătase, și laibărul confecționat din catifea, deoarece cojoacele erau diferite de la o etapă la alta, cele vechi aveau decorul mai redus și coloritul negru pe fondul alb al pielii, iar în a doua etapa au pătruns pieptarele cu broderii florale policrome și cu aplicație din piele roșie[62].

Cheptarul îngust la umeri era confecționat din piele de oaie, cu multe broderii în partea din față și mai puține în spate cusute cu arnici, iar pe margini era tivit cu piele roșie și catifea neagră. Cojocele vechi aveau un decor mai simplu, iar cele noi erau cusute cu arnici roșu și albastru, cu ajutorul unui desen realizat cu mâna liberă pe o „ierhă” (piele subțire tăbăcită), care se lipea cu

[59] Apolzan 1944, p. 191-196.
[60] Pascu 1958, p. 258.
[61] *Ibidem*, p. 260.
[62] Secoșan, Petrescu 1984, p. 142.

„pap” (făină și apă), iar pe liniile desenate se coasa arniciul, și altfel se prinde bucata de ierhă pe cojoc[63].

Cămașa bărbătească mai recentă avea croiala complicată, și era ornamentată cu cusături foarte bogate amplasate la „barbi” (piept), guler, crețurile de la umeri, cheița de pe braț și la pumnașii mânecii, decorul portocaliu intervine la cusăturile excepționale, și impresionează prin efectul coloristic. Cioarecii de asemenea, atât în forma lor mai veche cât și în cea nouă aveau croiala foarte simplă, cu un ornament de culoare albă la tivul de jos. Căputul sau „căbatul” era o piesă a costumului mai recentă, și a apărut sub influența maghiară din zonă, aceasta era confecționată din postav negru cu tivitură, și a avut un croi strâns pe corp, de asemenea era prevăzut cu rever, două buzunare, și se încheia cu nasturi[64]. (**Fig. 12**)

Piesele de port zona Mocănimii Văii Arieșului din sunt aceleași: cămașă, poale, zadii, pantaloni (ițari, cioareci), pieptar, brâu, ceea ce face diferența sunt motivele decorative, modul de acoperire a capului, podoabele sau hainele groase purtate în anotimpul rece. Culorile costumului popular diferă de la o localitate la alta, dar puteau exista influențe și împrumuturi coloristice, în Sălciua culorile principale folosite pentru catrințe sunt albastru și roșu, iar în Ocoliș este folosit vișiniul, galbenul, movul, verdele și portocaliu, în ambele situații partea colorată a zadiilor este întreruptă de patru sau cinci dungi transversale. (**Fig. 13**)

Portul popular din zona Țara Moților

Țara Moților este cea mai renumită zonă, unde meșterii locali s-au specializat în dulgherit și cioplirea lemnelor pentru construcții, îndeosebi a șindrilelor, alții s-au pornit cu căruțele prin zonele de la periferia munților cu cercuri sau numai cu uneltele în spate, ca dogari ambulanți care confecționau vase din materialul clienților sau le reparau. Portul popular a fost părăsit mai de timpuriu, deoarece bărbații fiind mereu plecați pentru vânzarea produselor confecționate din lemn de brad în diverse locuri ale țării și chiar dincolo de granițele ei, femeile au fost nevoite să se ocupe cu toate muncile gospodărești[65].

Costumul femeiesc se compunea din: cămașa lungă sau scurtă, doua zadii (cătrințe) și încălțăminte, acesta se caracteriza printr-o minunată îmbinare de motive (florale, geometrice) și cusături compacte. Cămașa era țesută din cânepa, iar opregul și zadia din lână roșie, deoarece în anotimpurile răcoroase se mai utiliza pieptarul cu cusături din piele sau lâna, sau jacheta din catifea neagră cu ornamente realizate din șnur. Inițial s-a purtat țundra din pănura albă, neagră sau gri, ia a fost confecționată din pânză albă de cânepă „pârluită” (albită cu leșie), și

[63] Petrescu 1959, p. 101-108.
[64] Secoșan, Petrescu 1984, p. 143.
[65] Goia 1997, p. 204.

era cusută cu arnici negru în modele buciumănești, la gât decorul era realizat cu cipcă „bătută" (deasă), iar pe mâneci și la marginea poalelor cu cipcă simplă[66]. (**Fig. 14**)

Șorțul din plus (vișiniu, negru) cu cipcă aplicată sau făcută cu „aurelul" (croșeta) era decorat cu motive florale, zadia din spate era țesută din lână în război (urzit lână, bătut lână) și cusută cu arnici (roșu, albastru, galben, negru). Pe cap femeile purtau cârpa cu ciucuri confecționați din arnici sau „misir" (ață mai groasă), de asemenea s-au menținut în portul femeiesc pieptarele cu cusături compacte dominate de culoarea neagră[67].

Costumul bărbătesc era compus din: căciula sau pălăria neagră, cămașa, laibărul sau pieptarul din piele de miel cusut cu motive florale sau geometrice, cioarecii, țundra din pănură (albă, neagră, gri). Cămașa era relativ scurtă, cu gulerul foarte îngust, aceasta era brodată la umeri și în partea de jos, însă ornamentul principal era plasat în jurul despicăturii de la piept, decorul era realizat cu cheițe roșii de-a lungul mânecilor, care au fost înlocuite cu motive florale (numite în satele din partea de jos a Arieșului Mare „pene țopești"), apoi s-au purtat cămăși din pânzeturi fine, brodate cu motive vegetale în roșu vișiniu, și înlocuite treptat cu motivele specifice de culoare neagră, cunoscute în zonă sub denumire de „pene buciumănești[68]. (**Fig. 15**)

În portul bărbătesc pănura albă a fost înlocuită cu cea sură sau neagră, care a fost impusă de condițiile activităților obișnuite, iar cămașa încinsă cu șerpar, se purta întotdeauna indiferent de anotimp cu „cheptarul" răscroit la gât și deschis în față, cu broderii compacte realizate cu negru, și punctate cu alte culori. Cioarecii din pănură albă sau sură se croiau strâmți pe pulpă, și erau înfășurați în partea de jos cu curele lungi de la opincile fără „gurgui" (vârf), în perioada iernii s-au mai purtat: cojocul, țundra, bocancii cu talpă de lemn, cizmele „bilgăre" (lungi) și căciula din blană de miel[69].

Portul popular din zona Mocănimii Văii Ampoiului

Tipul de costum femeiesc specific Văii Ampoiului este cel cu „cretință" (cătrință lată din față) și „opreg" (cătrința îngustă din spate), ambele piese se purtau peste cămașa cu poalele prinse. Portul popular a cunoscut unele modificări încă de la începutul secolului al XX-lea, astfel locul „chindeului de cap" (broboadă confecționată din in sau bumbac) a fost luat de „chișchineul" confecționat din glot sau cașmir, acesta a fost purtat în zilele de sărbătoare, dar și cu diferite ocazii. Opregul din lână este abandonat treptata, iar la costumul de sărbătoare se purta cel confecționat din mătase neagră, și decorat cu broderie

[66] Informație: Eugenia Cioran, comuna Vidra, județul Alba, nr. 101.
[67] Informație: Emilia Toader, comuna Vadu Moților, județul Alba, nr. 54.
[68] Bud 2011, p. 161-162.
[69] Butură 1989, p. 291.

florală pe margini, apoi cămașa din pânză cu „șire peste cot” a fost înlocuită după Al Doilea Război Mondial, de cea decorată cu „umeraș” și „șire pe mânecă”[70]. (**Fig. 16, 17**)

Pe lângă pieptarul „înfundat” s-a purtat pieptarul „despicat” sub influența celui buciumănesc, acest fenomen poate fi explicat datorită contactelor economice și sociale, pe care locuitorii din zonele învecinate le-au avut, și desigur le mai au. O particularitate deosebită a portului femeiesc o reprezintă „cioarecii muierești”, numiți astfel pentru a se deosebi de cei bărbătești. Femeile purtau până mai sus de genunchi în loc de ciorapi sau obiele, o pereche de cioareci din lână legați cu șnur, deoarece locul opincilor cu gurgui a fost luat de ghete și pantofi, datorită unei influențe foarte puternice a mediului urban[71]. (**Fig. 18**)

Un capitol deosebit în ansamblul costumului l-au constituit podoabele, care erau mult mai simple decât în alte zone ale Munților Apuseni, fetele și nevestele tinere purtau la gât mărgele roșii în patru și șase „șire” (rânduri), doar în localitățile din preajma Zlatnei alături de mărgele fetele mai purtau „lanțurile cu globurele” (lănțișoare confecționate din bronz argintat, cu patru cercuri puțin turtite, și dispuse în formă de cruce, cu capetele interioare îndoite). Cercurile turtite erau sudate între ele în locurile de atingere, astfel încât capetele întoarse formau un motiv central din șase cerculețe în formă de opturi, cele trei lănțișoare erau prinse la cele două capete, de câte o agățătoare în formă de pandantiv compusă dintr-o rozetă cu șase petale, fiecare dintre acestea avea în interiorul câte un colac din sârmă răsucită[72].

Cea de a doua categorie de salbe au fost așa-numitele „salbe cu boabe” și monede, iar a treia categorie „salbele cu bani” care au apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, acestea erau foarte răspândite, deoarece se purtau în special de fetele și nevestele tinere, care încă nu aveau copii. Totalizând valoarea fiecărei salbe în parte, constatăm că era destul de ridicată pentru mediul sătesc la vremea confecționării lor, valoarea unei salbe de argint era echivalentă uneori cu prețul unei perechi de boi, când au fost confecționate salbele valoarea unei perechi de boi era de cca. 40-50 zloți, adică exact valoarea unei salbe, în timp ce valoarea celor cu globurele era cam la jumătate[73].

Costumul bărbătesc s-a dovedit mai conservator decât cel femeiesc, la acesta înnoirile au apărut cu deosebire în ceea ce privește materialul din care au fost realizate piesele, astfel pe lângă cămășile din pânză de casă purtate cu ocazia sărbătorilor, s-au confecționat în special pentru feciorii și bărbații tineri

[70] Chelcea 1965, p. 469.
[71] Pernicek 1981, p. 420.
[72] Stoica, Petrescu, Bocșe 1985, p. 367.
[73] Pernicek 1967, p. 455-457.

cămăși din „șifon” (material procurat din comerț). Locuitorii din satele situate mai sus de Zlatna aveau la gura cămășii, „râuri” (șiruri) în formă de frunze negre numite „jore” sau „jure” (de influență buciumănească), iar cei „din jos” aveau „râuri” negre foarte discrete, care erau dispuse la guler, adică s-au păstrat modelele mai vechi[74].(**Fig. 19**)

Peste pieptarul de piele înfundat bărbații purtau un fel de mânecar deschis în față, care era confecționat din bumbac alb, și țesut în patru ițe („în „ochișori”), croiul era același cu al mânecarului din pănură, doar că se deosebea prin prezența unui decor mai bogat, care consta dintr-o cheiță lată peste umăr, iar pe lângă gât și deschizătura din față motivele erau realizate din bumbac alb. În locul țundrei lungi confecționate din pănură și a mânecarului alb, tinerii au început să poarte laibărul din pănură sură cu revere și buzunare („cabatul”), acesta era de factură orășenească, pe cap purtau „colopul” scurt cu boruri („cuib de pasăre”), care era asemănător cu tipul de pălărie purtat în Țara Oltului și Mărginimea Sibiului[75].(**Fig. 20**)

De altfel, „țărenii” (locuitorii din Zona Viticolă Alba) le spuneau celor din Zona Văii Ampoiului „mocani”, deoarece aceștia provin din zona montană, și nu pentru faptul că purtau laibărele albe, țundrele, opincile și cioarecii, doar veșmântul nevopsit curat și alb cum ieșea de la pivă, a caracterizat îndeosebi îmbrăcămintea acestei zone. În picioare bărbații și femeile purtau „opkinci” (opinci), dintre toate satele cercetate, locuitorii din Galați, Meteș și Feneș excelau prin portul opincilor cu „gurghuiul” proeminent[76].

Prelucrarea fibrelor animale și vegetale, au constituit unul dintre cele mai vechi meșteșuguri a locuitorilor din țară, deoarece tehnicile și procedeele de lucru dar și uneltele utilizate, au fost generale aproape în toate zonele. Acest meșteșug mai are încă o foarte mare pondere în economia sătească, în special prin dezvoltarea industriei artizanatului, dacă inițial costumul popular a făcut parte din îmbrăcămintea de zi cu zi, astăzi se mai poartă în zilele de duminică la slujba de la biserică, sau la marile sărbători de peste an, dar și la cele din ciclul vieții omului.

List of illustrations

Fig. 1. – Tablecloth - detail (Sălciua)
Fig. 2. – Weaving loom (Vadu Moților)
Fig. 3. – Men’s and women’s folk costume (Sălciua)
Fig. 4. – Leather craftsman (Baia de Arieș)
Fig. 5. – Embroidering sheepskin coats (Sălciua)
Fig. 6. – Women’s sheepskin vest (Ocoliș)

[74] Informație: Sabina Petric, comuna Meteș, județul Alba, nr. 129.
[75] Chelcea 1965, p. 470.
[76] *Ibidem,* p. 472.

Fig. 7. – Men's sheepskin vest (Bucium)
Fig. 8. – Women's folk costume (Sălciua)
Fig. 9. – Women's shirts (Sălciua)
Fig. 10. – Men's folk costume (Sălciua)
Fig. 11. – Men's and women's folk costume (Ocoliș)
Fig. 12. – Women's folk costume (Ocoliș)
Fig. 13. – Headscarf (Ocoliș)
Fig. 14. – Women's folk costume (Avram Iancu)
Fig. 15. – Romanian men's folk costume (Avram Iancu)
Fig. 16. – Women's folk costume (Feneș)
Fig. 17. – Women's folk costume (Meteș)
Fig. 18. – Women's folk costume (Presaca Ampoiului)
Fig. 19. – Men's folk costume (Presaca Ampoiului)
Fig. 20. – Men's folk costume (Lunca Ampoiței)

Fig. 1. - Față de masă - detaliu (Sălciua)

Fig. 2. - Război de țesut (Vadu Moților)

Fig. 3. - Port bărbătesc și femeiesc (Sălciua)

Fig. 4. - Meșter pielar (Baia de Arieș)

Fig. 5. - Brodatul cojoacelor (Sălciua)

Fig. 6. – Pieptar femeiesc (Ocoliș)

Fig. 7. - Pieptar bărbătesc (Bucium)

Fig. 8. – Port femeiesc (Sălciua)

Fig. 9. – Cămăși femeiești (Sălciua)

Fig. 10. - Port bărbătesc (Sălciua)

Fig. 11. - Port bărbătesc și femeiesc (Ocoliș)

Fig. 12. -Port femeiesc (Ocoliș)

Fig. 13. - Batic (Ocoliș)

Fig. 14. - Port femeiesc (Avram Iancu)

Fig. 15 - Port românesc bărbătesc (Avram Iancu)

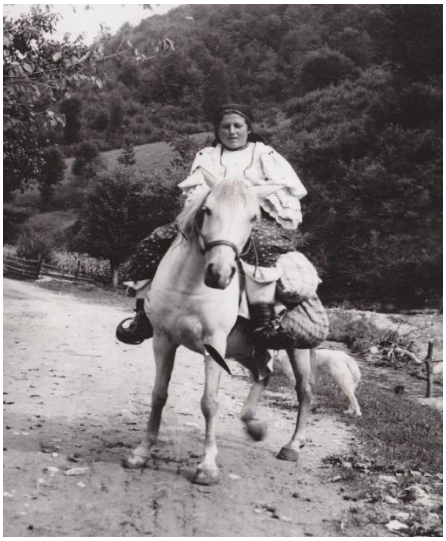

Fig. 16 - Port femeiesc (Feneș)

Fig. 17- Port femeiesc (Meteș)

Fig. 18 - Port femeiesc (Presaca Ampoiului)

Fig. 19 - Port bărbătesc (Presaca Ampoiului)

Fig. 20 - Port bărbătesc (Lunca Ampoiței)

Abrevieri bibliografice

Apolzan 1944 – Lucia Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1944.

Apolzan 1987 – Lucia Apolzan, *Carpații tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.

Bărbuță 1981 – Olivia Bărbuță, „Țesături confecționate din lână destinate amenajării interiorului din zona Albei", în *Apulum*, nr. XIX, 1981, p. 429-442.

Bielz 1956 – Bielz Iulius, *Portul popular al sașilor din Transilvania*, Editura Academiei, București, 1956.

Bud 2011 – Bud Vasile, *Câmpeni (1366-2011), Studiu monografic*, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2011.

Butură 1963 – Butură Valeriu, „Evoluția portului popular în sectorul răsăritean al Munților Apuseni", în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei (AMET)*, nr. II, Cluj, 1963, p. 202-247.

Butură 1989 – Valer Butură, *Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania - Studiu etnografic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

Cațâr 1951 – Filip Cațâr, *Cultura cânepei*, Ministerul Agriculturii - Editura de Stat, București, 1951.

Chelcea 1965 – Ion Chelcea, „Cercetări etnografice în bazinul Zlatnei și Valea Ampoiului. Mocanii", în *Apulum*, nr. V, 1965, p. 451-480.

Cherciu 2016 – Ion Cherciu, „Cercetarea monografică a portului popular românesc în cadrul Școlii Sociologice de la București. Momentul Lucia Apolzan”, în *AMET*, 2016, Cluj-Napoca, p. 22-35.

Dunăre, Focșa 1958 – Nicolae Dunăre, Marcela Focșa, *Portul Buciumanilor din Munții Apuseni*, Editura Academiei, București, 1958.

Focșa 1957 – Marcela Focșa, „Cojocăritul din Abrud și Bucium”, în *Studii și Comunicări de Istoria Artei*, tom IV, nr. 3-4, 1957, p. 283-286.

Focșa 1968 – Marcela Focșa, „Tehnici tradiționale pentru prelucrarea cânepii”, în *Cibinium*, 1967-1968, Sibiu, 1968, p. 141-152.

Frâncu, Candrea 1888 – Teofil Frâncu, George Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moții)*, *Scriere etnografică cu 10 ilustrațiuni în fotografie*, Tipografia Modernă Gr. Luis, București, 1888.

Goia 1997 – Goia Ioan Augustin, „Considerații privind dinamica influențelor extracomunitare în portul popular nord transilvănean”, în *AMET*, Cluj-Napoca, 75 de ani (1922-1997), 1997, p. 203-209.

Maier 2009 – Radu Octavian Maier, *Meșteșuguri țărănești tradiționale în spațiul românesc*, Editura Etnologică, București, 2009.

Moise, Klusch 1980 – Ilie Moise, Horst Klusch, *Portul popular din județul Sibiu*, Editura „Revista Transilvania”, Sibiu, 1980.

Pamfile 1910 – Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*, Tipog. Cooperativa, București, 1910.

Pascu 1958 – Pascu Viorica, „Considerații asupra portului popular din Transilvania”, în *AMET* pe anii 1957-1958, nr. I, Cluj, 1958, p. 251-277.

Pascu 1966 – Pascu Viorica, *Croiuri de cămăși din colecția Muzeului Etnografic al Transilvaniei* în *AMET* pe anii 1962-1964, Cluj, nr. III, 1966, p. 435-454.

Pernicek 1967 – Otilia Pernicek, „Salbe din colecția etnografică a Muzeului regional Alba Iulia”, în *Apulum*, nr. VI, 1967, p. 451-458.

Pernicek 1972 – Otilia Pernicek, „Țesături populare românești pentru împodobirea interiorului în zona Alba”, în *Apulum*, nr. X, 1972, p. 637-652.

Pernicek 1977 – Otilia Pernicek, „Țesături populare românești pentru împodobirea interiorului din zona Valea Ampoiului”, în *Apulum*, nr. XV, 1977, p. 585-601.

Pernicek 1981 – Otilia Pernicek, „Caracteristici ale portului popular românesc din Zona Valea Ampoiului”, în *Apulum*, nr. XIX, 1981, p. 415-428.

Petrescu 1959 – Paul Petrescu, *Costumul popular românesc din Transilvania și Banat*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică București, 1959.

Secoșan, Petrescu 1984 – Elena Secoșan, Paul Petrescu, *Portul popular de sărbătoare din România*, Editura Meridiane, București, 1984.

Stoica, Petrescu, Bocșe 1985 – Georgeta Stoica, Paul Petrescu, Maria Bocșe, *Dicționar de artă populară*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

Vuia 1958 – Romulus Vuia, „Tocălia și începutul torsului”, în *AMET* pe anii 1957-1958, nr. I, Cluj, 1958, p. 79-93.

Vuia 1975 – Romulus Vuia, *Satul Românesc din Transilvania și Banat*, în Romulus Vuia, în *Studii de Etnografie și Folclor*, ediție îngrijită de Mihai Pop și Ioan Șerb, prefață de Mihai Pop, bibliografie comentată de Ioan Șerb, Editura Minerva, București, v. I, 1975, p. 155-360.